

Маліков В. В.,
кандидат юридичних наук,
здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ФОРМИ

INTERACTION OF SUBJECTS OF THE FIGHT AGAINST TERRORISM: CONCEPTS, TYPES AND FORMS

У статті досліджено розуміння терміна «взаємодія» з позиції філософського, спеціально-юридичного і соціологічного підходів та виокремлено загальні ознаки взаємодії. Досліджено основні види взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом: 1) інформаційна взаємодія; 2) функціональна взаємодія; 3) нормотворча взаємодія; 4) матеріально-фінансова взаємодія, та надано власне розуміння. З'ясовано основні форми суб'єктів боротьби з тероризмом.

Ключові слова: взаємодія, суб'єкт взаємодії, тероризм, терористична діяльність, форми, види.

В статье исследовано понимание термина «взаимодействие» с позиции философского, специально-юридического и социологического подходов, и выделены общие признаки взаимодействия. Исследованы основные виды взаимодействия субъектов борьбы с терроризмом: 1) информационное взаимодействие; 2) функциональное взаимодействие; 3) нормотворческое взаимодействие; 4) материально-финансовое взаимодействие, и предоставлено собственное понимание. Выявлены основные формы субъектов борьбы с терроризмом.

Ключевые слова: взаимодействие, субъект взаимодействия, терроризм, террористическая деятельность, формы, виды.

In the article the understanding of the term “interaction” from the standpoint of the philosophical, special legal and sociological approach is explored, and the general features of interaction are singled out. The main types of interaction of subjects of struggle against terrorism 1) are investigated; information interaction; 2) functional interaction; 3) standard-setting interaction; 4) material and financial interaction and provided his own understanding. The basic forms of subjects of struggle against terrorism are found out.

Key words: interaction, subject of interaction, terrorism, terrorist activity, forms, types.

Україна як суверенна держава має жорстко реагувати на зростання викликів і посилення загроз національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності України, активізацію терористичної діяльності. В нашій державі здійснено низку заходів, спрямованих, насамперед, на підвищення ефективності взаємодії та обміну інформацією між національними спеціальними та поліцейськими службами, а також посилення прикордонного контролю. Водночас особливої актуальності набуває питання взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом. Це зумовлено тим, що терористичні прояви часто набувають широкі масштаби і реагування звичайними силами безпеки у таких випадках є незначним та неефективним [1].

Варто зазначити, що питанням взаємодії правоохоронних органів у боротьбі з тероризмом приділено увагу у працях М.І. Ануфрієва, О.М. Бандурки, О.І. Безпалової, В.М. Гаращука, І.П. Голосніченка, О.В. Джафарової, Д.Г. Заброди, Р.А. Калюжного, В.К. Колпакова, О.В. Кузьменко, А.Т. Комзюка, А.М. Куліша, М.Ю. Літвінова, Н.П. Матюхіної, О.М. Музичука, А.В. Носача, В.І. Олефіра, О.І. Остапенка, М.В. Рибачука, О.П. Рябченко, А.О. Селіванова, В.В. Сокурєнка, С.О. Шатрави та інших учених. Праці зазначених учених покладені в основу формування підходу до вивчення проблеми взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом.

Загальноприйнятим у науковому товаристві є те, що під час вирішення спірних та широких за змістом питань необхідно спиратися на визнану в теорії права ідею взаємозалежних підходів – філософ-

ського, спеціально-юридичного і соціологічного [2, с. 27]. Так, у філософському розумінні взаємодія означає «категорію, що відображає процеси впливу різноманітних об'єктів один на одного, їх взаємну зумовленість, зміну стану, взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого» [3, с. 57]. Взаємодія як філософська категорія відображає процеси дії об'єктів один на одного, їх взаємну зумовленість [4, с. 216].

Базуючись на філософському понятті взаємодії, інші науки деталізують певні аспекти цього процесу, акцентуючи на методологічно необхідних для цієї науки проявах взаємодії. Як вже зазначалося, взаємодія – динамічне явище, яке відбувається на підставі певної діяльності суб'єктів та за загальними законами діалектики, і водночас явище, що зумовлює створення та розвиток нової впорядкованої якості – певної структурної одиниці – системи, узгодження якої із соціально бажаним станом є метою соціального управління. Саме взаємодія є основним фактором побудови структури, тим інтегруючим началом, за допомогою якого здійснюється об'єднання елементів у певний тип цілісності. Взаємодія визначає існування та структурну організацію будь-якої матеріальної системи [5, с. 216]. Отже, для категорії «взаємодія» з філософської точки зору характерні такі риси: по-перше, наявність фактичних та стійких зв'язків, по-друге, наявність таких зв'язків, що дають змогу об'єктам впливати один на одного; по-третє, наявність самого впливу, внаслідок якого відбувається взаємна зміна взаємодіючих сторін [6, с. 179].

Спеціально-юридичний підхід дає змогу зробити аналіз нормативно-правових актів, що діяли і діють у сфері взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом, у зв'язку з чим спеціально-юридичний підхід до поняття взаємодії вказує, що його сутність не зводиться тільки до спільної діяльності суб'єктів, а містить більш широке коло зв'язків і контактів (обмін інформацією, узгодження самостійних дій, планування роботи тощо) [7, с. 179].

Соціологічний підхід до взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом полягає у вивченні взаємодії як правового явища на основі емпіричних матеріалів соціологічних досліджень. Такі дослідження показують, що практика боротьби з тероризмом пов'язується із широким спектром стійких відношень, метою яких є досягнення загальних цілей [7]. Своєю чергою, Г.В. Дворецька визначає, що соціальна взаємодія – це форма соціальних зв'язків, що реалізуються в обміні діяльністю, інформацією, досвідом, здібностями, уміннями, навичками та взаємному впливі людей, соціальних спільнот. Об'єктивною основою соціальної взаємодії є спільність чи розбіжність інтересів, близьких чи віддалених цілей, поглядів. Її посередниками, проміжними її ланками, наприклад, у сфері праці є знаряддя і предмети праці, матеріальні й духовні блага та досвід [8]. Тобто соціальною взаємодією є спільна діяльність кількох суб'єктів, об'єднаних спільним інтересом.

Варто зазначити, що одним з основних видів соціальної взаємодії є управлінська взаємодія, яка характеризує спільну діяльність суб'єктів управлінського процесу задля досягнення певної мети [9, с. 153]. Своєю чергою, О.М. Бандурка наголошує на тому, що управління являє собою такий процес взаємодії сторін, за якого одна з них чинить вплив на другу, друга ж виявляється здатною сприйняти такий вплив і будувати свою поведінку відповідним чином [10, с. 13]. В.К. Колпаков розкриває зміст управлінської системи через розуміння єдиного цілого, що існує і розвивається завдяки взаємодії його компонентів [11, с. 10]. Тому взаємодією як управлінське явище у широкому розумінні визначають як взаємозв'язок керуючої системи (суб'єкт управління) і тієї системи, якою керують (об'єкт управління) [12, с. 8], на підставі якого забезпечуються розвиток, зміна, вдосконалення кожної структури, яка входить до складу такої (управлінської) системи [10, с. 17].

Отже, управлінська взаємодія характеризується такими особливостями: її учасниками обов'язково є управлінські суб'єкти, тобто фізичні та юридичні особи, наділені владними повноваженнями; метою є задоволення соціальних потреб; порядок, учасники, форми та методи спільної діяльності закріплюються в нормативно-правових актах [9, с. 153].

На підтвердження зазначеного варто навести позицію О.І. Остапенка, який вказує, що складовими елементами організаційно-правового механізму в контексті нашого дослідження, а саме боротьби з тероризмом, мають бути: 1) суб'єкти, що уповноважені організовувати, забезпечувати і здійсню-

вати боротьбу з тероризмом в усіх його проявах; 2) правові норми, які встановлюють порядок функціонування та взаємодії між елементами організаційно-правового механізму, а також повноваження суб'єктів, що уповноважені діяти від імені держави щодо знищення тероризму; 3) засоби і форми діяльності суб'єктів, спрямовані на блокування, нейтралізацію та знищення тероризму [13].

Водночас варто навести позиції деяких вчених щодо визначення поняття «взаємодії» з позицій праксеологічного підходу. Так, у дисертаційному дослідженні С.О. Шатрава дійшов висновку, що основними формами взаємодії спеціальних підрозділів правоохоронних органів щодо охорони громадського порядку, громадської безпеки, боротьби зі злочинністю в місцях несення служби з органами державної влади, місцевого самоврядування та населенням під час здійснення адміністративних функцій є: спільний аналіз стану адміністративно-правової охорони громадського порядку; взаємний обмін інформацією про проведену роботу; планування спільних заходів; інструктаж і навчання суб'єктів взаємодії форм і методів боротьби з адміністративними правопорушеннями, а саме стосовно охорони майна та забезпечення особистої безпеки громадян; спільне вживання із взаємодіючими суб'єктами заходів для адміністративно-правової охорони майна всіх форм власності та забезпечення особистої безпеки особи, а також громадського порядку загалом; надання суб'єктам взаємодії методичної допомоги в плануванні й обліку їхньої роботи; обмін позитивним досвідом роботи з попередження та профілактики правопорушень стосовно охорони громадського порядку, громадської безпеки, охорони майна та забезпечення особистої безпеки громадян [6, с. 183–184].

Д.Г. Заброра під взаємодією суб'єктів боротьби з корупцією як адміністративно-правовою категорією розуміє, з позиції урегульованості переважно адміністративно-правовими нормами, погоджену за метою, часом і місцем діяльність суб'єктів боротьби з корупцією, під час якої вони справляють взаємний вплив один на одного і на суспільні відносини, опосередковані існуванням корупції, з метою попередження, виявлення та припинення корупційних діянь, усунення причин та умов, що їм сприяють, шляхом найбільш доцільного поєднання сил, засобів і методів, властивих цим суб'єктам [14, с. 51].

І.М. Білод, своєю чергою, взаємодією органів прокуратури з іншими суб'єктами правоохоронної системи визначає як засновану на законі, спільну, узгоджену за часом, місцем, метою, формами та методами їх діяльність, спрямовану на забезпечення законності та правопорядку в державі [9, с. 153].

М.В. Рибачук наголошує, що у процесі взаємодії органів внутрішніх справ з іншими суб'єктами з метою запобігання та протидії тероризму доцільно дотримуватись таких умов і домовленостей між ними: визначення взаємодіючих підрозділів та завдань, які поставлені перед кожним суб'єктом; проведення як постійних, так і на основі конкретної

оперативної розробки і у певний період інструктивних нарад чи занять із конкретними працівниками зацікавлених підрозділів із питань організації роботи в ситуаціях, які потребують мобілізації всіх сил і засобів суб'єктів боротьби з тероризмом; своєчасне і якісне забезпечення взаємодіючих підрозділів оперативною інформацією з метою вирішення поставленої задачі й визначення їм конкретних ролей і завдань; погодження необхідного часу, а також сил і засобів кожному задіяному підрозділу для підготовки виконання завдання; окреме визначення ролі і завдань підрозділам СБУ, спецпідрозділам органів внутрішніх справ та іншим суб'єктам, а також використання засобів зв'язку, необхідних для виконання поставлених завдань; нормативна регламентація умов взаємодії, визначення її предмета і меж; правильний підбір учасників задля виконання завдання і забезпечення стабільності та професійного складу працівників на всіх етапах взаємодії; постановка конкретної задачі перед учасниками взаємодії, визначення форми взаємодії; встановлення порядку своєчасного забезпечення обміну інформацією для учасників взаємодії; регулювання спрямування спільних дій відповідно до змін обстановки; створення відповідної психологічної атмосфери взаємодопомоги і співпраці між керівниками і працівниками підрозділів; постійне здійснення системного аналізу результатів проведення операцій чи окремих заходів у кожному із задіяних підрозділів заради з'ясування, що саме позитивно впливало на процес операції, а що негативно вплинуло на досягнення запланованого результату [15, с. 207].

Водночас А.В. Носач взаємодію Служби безпеки України з органами державної влади та громадськістю у сфері протидії тероризму визначає як засновану на національних та міжнародних правових актах, узгоджену за метою, місцем та часом її спільну діяльність з іншими не підпорядкованими їй компетентними суб'єктами, що реалізується з метою профілактики, попередження, виявлення та припинення терористичних дій, забезпечення притягнення винних осіб до відповідальності, встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню таких дій, їх усунення, та полягає у вчиненні спільних дій, об'єднанні сил та засобів [16, с. 188].

На підставі викладених позицій вчених щодо розуміння взаємодії варто виокремити загальні ознаки взаємодії: а) є різновидом спільної діяльності; б) передбачає наявність декількох суб'єктів (учасників); в) узгодженість заходів за метою, місцем та часом; г) нормативна регламентація; г) характеризується змістом вирішуваних завдань; д) рівноправність чи нерівноправність суб'єктів взаємодії тощо.

Водночас аналіз наукової праці Д.Г. Заброди та А.В. Носача дає змогу виокремити критерії класифікації видів взаємодії суб'єктів управління: 1) за метою; 2) за характером зв'язків; 3) за способом вирішення завдань; 4) за кількістю учасників; 5) за часом і тривалістю спільних дій; 6) за напрямками; 7) за відношенням до системи або підсистеми органів, що здійснюють боротьбу з негативними

явищами; 8) за ступенем конспірації або конфіденційності; 9) за організаційно-правовою формою; 10) за підставами виникнення; 11) за спрямованістю функціонування [57, с. 58–59; 16, с. 175–177].

Не заперечуючи проти такого підходу щодо виокремлення видів взаємодії, на нашу думку, видами взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом варто назвати такі: 1) інформаційна взаємодія (обмін інформацією про загрозу вчинення терористичного акту; надання доступу до інформаційних ресурсів органів державної влади у порядку, встановленому законодавством; ідентифікації і якомога точніше визначення внутрішніх зв'язків між інформаціями (відомостями, даними), що стосуються терористичної діяльності, та будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використання в інтересах ведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування та їх аналітичної підтримки; система обміну інформацією у протидії злочинам, налагодження інформаційно-аналітичної роботи тощо); 2) функціональна взаємодія (проведення спільних оперативно-розшукових та інших заходів; проведення моніторингу стану і тенденцій поширення тероризму в Україні та за її межами; організація і проведення командно-штабних та тактико-спеціальних навчань і тренувань із використанням сил і засобів суб'єктів боротьби з тероризмом); 3) нормотворча взаємодія (здійснення на основі чинної нормативно-правової бази розподілу компетенції між суб'єктами боротьби з тероризмом; удосконалення на основі Конституції механізмів забезпечення прав і свобод людини; захист конституційного ладу від тероризму як один з елементів загальної системи забезпечення національної безпеки України; розвиток міжнародного партнерства з іноземними країнами з питань боротьби з тероризмом); 4) матеріально-фінансова взаємодія.

Отже, під видами взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом варто розуміти спільну, цілеспрямовану та узгоджену за змістом діяльність всіх зацікавлених суб'єктів, які мають повноваження щодо реалізації державної політики у сфері боротьби з тероризмом та створення необхідних правових та технічних можливостей всіма державними інституціями щодо запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їхніх наслідків.

Питання щодо форм взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом є досить значущим для розкриття її сутності. Так, Д.Г. Заброда зазначає, що категорію «форма взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією» можна визначити як зовнішній прояв урегульованих переважно нормами адміністративного права, узгоджених за часом, місцем, засобами й цілями функціонально зумовлених дій відповідних суб'єктів у процесі боротьби з корупцією [14, с. 66].

Своєю чергою, М.В. Рибачук основними формами взаємодії органів внутрішніх справ із СБУ та іншими підрозділами ОВС у зв'язку з антитерористичною діяльністю визначає такі: спільне, комплексне планування та участь у проведенні спільних операцій чи заходів, що у зв'язку з мінливою оперативною

обстановкою потребують їх реалізації разом із комплексним використанням сил і засобів; ініціативне виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів терористичного спрямування, з подальшим взаємним обміном оперативною інформацією [15, с. 182–183]. Водночас А.В. Носач вважає, що до основних форм взаємодії Служби безпеки України з органами державної влади та громадськістю у сфері протидії тероризму належать такі: координація дій щодо протидії та припинення тероризму; обмін інформацією та формування баз даних; укладення міжнародних договорів про співробітництво у сфері боротьби з тероризмом; розробка спільних управлінських рішень та забезпечення їх реалізації; правопросвітницька робота; контрольно-наглядова діяльність [16, с. 179–180].

Варто вказати, що ознаками форм взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом є: 1) публічно-правовий характер; 2) урегульованість нормами адміністративного права; 3) наявність диспозитивної природи; 4) наявність відповідного правового інструментарію щодо боротьби з тероризмом; 5) завжди є суб'єкт, що виступає ініціатором такої взаємодії; 6) суб'єкти взаємодії наділені відповідними правами та обов'язками, що визначено в нормативно-правових актах щодо боротьби з тероризмом; 7) не мають виходити за межі компетенції певного суб'єкта боротьби з тероризмом; 8) процедурний характер.

На підставі викладеного основними формами взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом можна вважати такі: а) взаємодія з метою припинення злочинної діяльності осіб, причетних до тероризму, в тому числі міжнародного, фінансування, підтримки чи скоєння терористичних актів та злочинів, які скоєні з терористичною метою; б) здійснення обміну інформацією щодо: заволодіння чи виникнення

загрози заволодіння терористичними групами (терористичними організаціями) зброєю, вибуховими речовинами, іншими засобами масового ураження; перетинання державного кордону України її громадянами, іноземцями та особами без громадянства з метою вчинення терористичних актів; виявлених у пасажирів проїзних документів, що дають право на проїзд у транспортних засобах міжміського та міжнародного сполучення, з ознаками підроблення; використання чи загрози використання терористами, терористичними групами чи терористичними організаціями засобів зв'язку та комунікаційних технологій; в) сприяння забезпеченню ефективного прикордонного контролю, контролю за видачею документів, що посвідчують особу, та проїзних документів із метою запобігання їх фальсифікації, підробленню або незаконному використанню; г) запобігання діям або пересуванню терористів, терористичних груп чи терористичних організацій, а також осіб, які підозрюються у скоєнні терористичних актів або причетності до міжнародних терористичних груп чи організацій; г) припинення спроби іноземців, щодо яких є дані про їх причетність до міжнародних терористичних груп чи організацій, здійснювати транзитний проїзд через територію України [17].

Проведене нами дослідження дає змогу сформулювати такий **висновок**: під взаємодією суб'єктів боротьби з тероризмом варто розуміти врегульовану адміністративно-правовими нормами, цілеспрямовану, системну, погоджену за метою, часом і місцем діяльність самостійних в організаційному плані суб'єктів боротьби з тероризмом, спрямованих на моніторинг, обмін та координацію діяльності останніх із метою усунення причин і умов, що сприяють поширенню тероризму, а також забезпечення при цьому захисту прав і свобод людини та громадянина.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іноземний досвід протидії тероризму: висновки для України: Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2446/>.
2. Кулик В.П. Методология права. М.: Прогресс, 1978. 121 с.
3. Философский энциклопедический словарь / За ред. С.М. Ковалева, В.Г. Панова, П.Н. Федосеева. М.: Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.
4. Энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. 2-е изд. М.: Советская энциклопедия, 1983. 896 с.
5. Энциклопедический словарь / под ред. А.М. Прохорова. М.: Сов. Энциклопедия, 1987. 1056 с.
6. Шатрова С.О. Адміністративно-правові засади діяльності спеціальних підрозділів міліції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2007. 231 с.
7. Социология. Основы общей теории: учеб. пособие / под ред. Г.В. Осипова, Л.Н. Москвичева. М.: Аспект Пресс, 1996. 461 с.
8. Дворецька Г.В. Соціологія: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2001. URL: <https://buklib.net/books/21973/>.
9. Білодід І.М. Адміністративно-правовий статус органів прокуратури в умовах реформування правоохоронної системи України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2016. 195 с.
10. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. Х.: Основа, 1996. 398 с.
11. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підруч. К.: Юрінком Інтер, 1999. 733 с.
12. Паньонко І.М. Основи управління в органах внутрішніх справ. навч. посіб. Л.: Інститут внутрішніх справ України при Національній Академії внутрішніх справ України 1998. 132 с.
13. Остапенко О.І. Протидія терористичним загрозам в Україні: адміністративно-правовий аспект. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/29202/1/009_043_048.pdf.
14. Заброда Д.Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2005. 233 с.
15. Рибачук М.В. Запобігання тероризму органами внутрішніх справ України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2010. 241 с.
16. Носач А.В. Адміністративно-правові форми діяльності служби безпеки України з протидії тероризму: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2017. 222 с.
17. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/638-15>.